OIVNING OLDINI OLISH XIZMATLARIGA USTUVOR AHAMIYAT BERISHDA OIV YUQISH DARAJASIDAN FOYDALANISH

Muxtorova Maxarram Azim qizi
Jizzax viloyati OITSga qarshi kurash markazi vrach epidemiolog
Tel:+998900072474
Eshkulova Sabogul Jalil qizi
Jizzax viloyati OITSga qarshi kurash markazi vrach epidemiolog
Tel:+998939969756
Ilmiy-amaliy maqola
https://doi.org/10.5281/zenodo.23278429

Annotatsiya

OIV infeksiyasining oldini olish bo'yicha resurslarni samarali taqsimlash epidemiologik vaziyatni aniq baholashni talab etadi. Mazkur maqolada OIV yuqish darajasi (incidence) ko'rsatkichidan profilaktika xizmatlariga ustuvor yo'nalishlarni belgilashda foydalanishning ilmiy-amaliy ahamiyati yoritiladi. Incidence yangi OIV infeksiyalarining ma'lum vaqt oralig'ida yuzaga kelish tezligini aks ettirib, OIV yuqishi faol davom etayotgan hududlar va aholi guruhlarini aniqlashga yordam beradi. Maqolada epidemiologik ma'lumotlarni hudud, yosh, jins, epidemiologik xavf omillari va boshqa kesimlarda tahlil qilish, profilaktika paketlarini moslashtirish, monitoring va baholash mexanizmlarini kuchaytirish masalalari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar

OIV, OITS, OIV profilaktikasi, incidence, yuqish darajasi, epidemiologik monitoring, PrEP, PEP, OIV testi, kombinatsiyalangan profilaktika, resurslarni taqsimlash.

Kirish

OIV infeksiyasi profilaktikasida asosiy maqsad yangi infeksiyalar sonini kamaytirish, aholining profilaktika xizmatlaridan foydalanish imkoniyatini kengaytirish va mavjud resurslardan eng yuqori epidemiologik samara bilan foydalanishdir. Buning uchun OIVning faqat tarqalganlik darajasi (prevalence) emas, balki yangi infeksiyalar yuzaga kelish darajasi — incidence ham muntazam baholanishi lozim.

Tarqalganlik ko'rsatkichi ma'lum vaqtda OIV bilan yashayotgan shaxslar ulushini ko'rsatadi. Incidence esa ma'lum vaqt davomida yangi infeksiyalar paydo bo'lishini ifodalaydi. Shu sababli incidence profilaktika rejalashtiruvchilarga qayerda va qaysi guruhlarda OIV yuqishi faol davom etayotganini aniqlashda muhim ma'lumot beradi.

Maqsad

OIV yuqish darajasi ko'rsatkichidan foydalanish orqali OIV profilaktikasi xizmatlariga ustuvor ahamiyat berishning ilmiy-amaliy asoslarini yoritish hamda epidemiologik ma'lumotlarni profilaktika resurslarini rejalashtirishga integratsiya qilish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish.

Materiallar va usullar

Maqolani tayyorlashda UNAIDS va JSSTning OIV profilaktikasi, epidemiologik monitoring va xizmatlarni rejalashtirishga oid tavsiyalari hamda ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. Tahlilda incidence va

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

prevalence tushunchalarining farqi, hududiy va guruhlar kesimidagi epidemiologik ko‘rsatkichlardan foydalanish, profilaktika xizmatlarini maqsadli yo‘naltirish va monitoring qilish tamoyillari ko‘rib chiqildi.

Natijalar va muhokama

OIV profilaktikasida ustuvorliklarni belgilashning muhim tamoyillaridan biri — epidemiologik ehtiyojni aniqlashdir. Yangi OIV infeksiyalari yuqori bo‘lgan hudud yoki aholi guruhlarida profilaktika tadbirlarini kuchaytirish epidemiologik jihatdan asoslangan yondashuv hisoblanadi.

Incidence ma’lumotlari quyidagi yo‘nalishlarda qo‘llanishi mumkin:
1. Hududlarni ustuvorlashtirish. Yangi OIV holatlari ko‘payayotgan hududlarda profilaktik xizmatlar, testdan o‘tkazish va maslahat berish faoliyati kuchaytiriladi.
2. Aholi guruhlarini aniqlash. Epidemiologik ma’lumotlar OIV yuqishi ko‘proq kuzatilayotgan guruhlarni aniqlash va ular uchun mos profilaktika paketlarini shakllantirish imkonini beradi.
3. Profilaktika xizmatlarini moslashtirish. OIV testi, prezervativlar, PrEP, PEP, xavfsiz inyeksiya xizmatlari, maslahat va ARTga yo‘naltirish kabi xizmatlar mahalliy epidemiologik ehtiyojga qarab kuchaytiriladi.
4. Resurslarni samarali taqsimlash. Moliyaviy, inson va moddiy resurslar OIV yuqishi faol davom etayotgan hudud va guruhlarga ko‘proq yo‘naltirilishi mumkin.
5. Monitoring va baholash. Profilaktika tadbirlari joriy etilgandan keyin yangi OIV holatlari dinamikasi tahlil qilinib, strategiya qayta ko‘rib chiqiladi.

Shu bilan birga, faqat incidence yuqori bo‘lgan hududlarga e’tibor qaratish to‘g‘ri emas. Epidemiologik xavfi nisbatan past hududlarda ham aholiga asosiy OIV profilaktikasi xizmatlari mavjud bo‘lishi, erta aniqlash va xavf omillarini nazorat qilish davom ettirilishi kerak.

Amaliy jihatdan “incidence → ustuvor hudud/guruh → mos profilaktika xizmati → resurs → monitoring” zanjiri samarali boshqaruv modeli bo‘la oladi. Bunda OITS markazlari hududlar kesimida yangi OIV holatlarini muntazam tahlil qilib, profilaktika tadbirlarining qamrovi va natijalarini epidemiologik ko‘rsatkichlar bilan solishtirishi maqsadga muvofiq.

Profilaktika xizmatlarini ustuvorlashtirishning amaliy modeli

1-bosqich — epidemiologik tahlil: yangi OIV holatlari, test natijalari va hududiy ko‘rsatkichlarni tahlil qilish.
2-bosqich — ustuvor hudud va guruhlarni aniqlash: yangi infeksiyalar ko‘proq kuzatilayotgan joy va guruhlarni belgilash.
3-bosqich — xizmatlar paketini tanlash: OIV testi, maslahat, prezervativ, PrEP/PEP, zarur hollarda boshqa kombinatsiyalangan profilaktika xizmatlarini kuchaytirish.
4-bosqich — resurslarni yo‘naltirish: xodimlar, targ‘ibot materiallari, test va profilaktika vositalarini epidemiologik ehtiyojga mos taqsimlash.
5-bosqich — monitoring: xizmat qamrovi, yangi aniqlangan holatlar va profilaktika natijalarini muntazam baholash.
6-bosqich — strategiyani yangilash: epidemiologik vaziyat o‘zgarganda ustuvor hudud va guruhlarni qayta belgilash.

Xulosa

OIV profilaktikasini samarali tashkil etishda OIV yuqish darajasi — incidence muhim epidemiologik ko‘rsatkichlardan biridir. U yangi infeksiyalar faol yuzaga kelayotgan hudud va aholi

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

guruhlarini aniqlash, profilaktika xizmatlarini maqsadli yo‘naltirish va resurslardan samarali foydalanishga yordam beradi.

OIV profilaktikasi faqat bitta ko‘rsatkichga emas, balki incidence, prevalence, testdan o‘tkazish natijalari, epidemiologik xavf omillari, xizmatlardan foydalanish darajasi va boshqa ma’lumotlar majmuasiga asoslanishi kerak. Eng maqbul yondashuv — yuqori epidemiologik ehtiyoj mavjud hudud va guruhlarda profilaktikani kuchaytirish bilan birga, barcha hududlarda asosiy profilaktika xizmatlarini saqlab qolishdir.

OITS markazlari uchun bunday yondashuv epidemiologik vaziyatni tezkor aniqlash, profilaktika tadbirlarini manzilli tashkil etish va yangi OIV infeksiyalarining oldini olish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNAIDS. HIV Prevention 2030: Global Access Framework. 2026.
2. UNAIDS. Global HIV & AIDS statistics — Fact sheet. 2026.
3. World Health Organization. Consolidated guidelines on HIV prevention, testing, treatment, service delivery and monitoring. WHO.
4. World Health Organization. HIV prevention and combination prevention guidance.
5. UNAIDS. Global AIDS Strategy 2021–2026: End Inequalities, End AIDS.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.